

Reviews and annotations
Рецензии и анотации

БИОГРАФИЧНАТА КНИГА ЗА РУСКИЯ ОФИЦЕР И ИЗОБРЕТАТЕЛ МАКС ФОН ШУЛЦ КАТО ИЗВОР ЗА БЪЛГАРСКАТА ВОЕННОМОРСКА ИСТОРИЯ

Мельникова, А. Ю., Мельников, Ю. А. 2019. *Декомпрессия памяти. Исторический очерк о начальнике Кронштадтской водолазной школы М. К. фон Шульце, 1870 – 1917*. Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин, 978-5-86007-905-2.

Асен Кожухаров
ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“

Книгата на А. Ю. Мелникова и Ю. А. Мельников „Декомпрессия на паметта. Исторически очерк за началника на Кронщатската водолазна школа М. К. фон Шулц, 1870 – 1917“ е посветена на живота и дейността на Макс Константинович фон Шулц. Този морски офицер е последният началник на Водолазната школа в Кронщат (съкр. ВШк) преди избухването на руските революции през 1917 г. Последвалите бурни събития задълго „замитат“ в паметта имената на последните стожери на Руския императорски флот. Конкретно реабилитацията на доброто име на Фон Шулц е обозначена с водолазния термин „декомпресия“, за да се подчертае характерът на дейността на този пасионарий от началото на миналия век.

Колективната монография се състои от 79 обособени части и заедно с бележките, списъците на използваната литература и съкращенията изпълва обем от 400 страници. Материално изследване и съответно текст, на които авторите са посветили шест години.

В книгата за пръв път системно се анализира изобретателската дейност на М. К. фон Шулц в областта на електротехниката, телефонията,

„безжичния телеграф“ и водолазното дело. Отбелязани са неговите взаимоотношения с известните изобретатели и преподаватели А. С. Попов и Е. В. Колбасиев. За пръв път се дават детайлни сведения за работата на „Опитната електротехническа и водолазна работилница“ (1898 – 1917) на М. К. фон Шулц, основана от него в Кронщат и станала в последното десетилетие от съществуването на *Руския императорски флот* по същество монополен производител на високотехнологично водолазно снаряжение в Русия. Работата на работилницата и нейното развитие са проследени от авторите от момента на основаването до ликвидацията ѝ през 1919 г. Паралелно на това в книгата се обнародват и статистически данни, които нагледно позволяват да се оцени продукцията на предприятието (Melnikova & Melinikov, 2019: 181).

От книгата става ясно, че особеност на Школата е поддържането на живата връзка между теорията и практиката с акцент върху внедряването на опитно-конструкторските постижения на преподавателите в нея при решаването на задачи, свързани с възникнали аварийни ситуации в *Руския императорски флот*. Ето защо закономерно авторите отделят значително внимание на участието на специалистите от Школата в спасителните дейности, както и в процедурите по вдигането на потънали кораби, каквито са случаите с търсенето на потопения броненосец „Русалка“ (1894), вдигането от морското дъно на носовата част на подводницата „Камбала“ (1909), спасяването на броненосеца на бреговата отбрана „Генерал-адмирал Апраксин“ (1899 – 1900) и спомагателния крайцер на британския флот „Арландза“ (1915). Показана е ролята на руските водолази и ВШК, като цяло, по извличането на сигналните книги от крайцера „Магдебург“, аварирал през 1914 г. в Балтийско море (Melnikova & Melinikov, 2019: 283), но не споменават за аналогичния успех през 1915 г. със сигналната книга на османския флот, с която руското разузнаване се сдобива от потъналия крайцер „Меджидие“ край Одеса. Изглежда, авторите не са запознати с откритието и съответно статията на доцент М. Партала по въпроса (Partala, 2007), което може да се оцени като пропуск в книгата. Придобиването на сигналните книги на германския и османския флот от руските водолази и разузнавачи впоследствие дава негативно отражение върху действията на българския Флот на Негово Величество, доколкото противникът има възможност да чете засекретените радиодонесения на нашите съюзници в Черно море.

Сред посочените 79 части е засегнат и един „мировременен“ момент, който излиза извън рамките на обичайната биография на флотския офицер. Авторите подчертават ролята на М. К. фон Шулц за превръщането на Кронщатската водолазна школа в учебна структура със световно значение и именно тази особеност прави книгата особено полезна за българския изследовател. Несъмнено „задграничната следа“ във Водолазната школа е по-важен източник за българската история, отколкото житейските и служебни перипетии на нейния началник.

В началото на миналия век Водолазната школа получава международно признание, доколкото в нея започват да се обучават стипендианти от военните флотове на други държави. Ето защо логично за този феномен е обособена специална част в книгата. Следва да се поясни, че обучението на чужденци във ВШК не е уникално явление за руската военнообразователна система от онази епоха. Нейната дейност всъщност се вписва в общия процес на обучение на чужденци във военноучебните заведения в Руската империя, водещ началото на своята традиция още през XIX век и регламентиран от специални писани „Правила...“, издадени през 1910 г.¹⁾ Конкретно във ВШК обучаеми на Макс фон Шулц от „южнославянските държави“ са само българските флотски офицери лейтенант Борис Христов Попов (1903) и мичман първи разред Никола Захариев Фурнаджиев (1906). Като цяло, посоченото обучение не е новост за българската наука, доколкото и двамата многократно попадат в ползрението на изследователите у нас още през миналия век. Повече от това: уточнения в текущия век за обученията на двамата водолази се проследяват в справочника на доцент И. Танчев през 2008 г. (Tanchev, 2008), а след това и в неговата обзорна статия за руския принос в подготовката на българската интелигенция с професионално образование (Tanchev, 2013). Несъмнено в случая е полезно да се съпоставят данните в служебните списъци на офицерите водолази Попов²⁾ и Фурнаджиев³⁾, съхранявани в ДВИА – В. Търново, със сведенията по исквите данни от РГАВМФ (Российский государственный архив Военно-морского флота, съкр. РГАВМФ), цитирани от авторите от книгата. Като цяло, не се наблюдават разминавания по „водолазната тема“. Обаче в посочените по-горе публикации на български език се отчитат само реално протеклите обучения в Школата. Ето защо за книгата на Мелникови е необходимо да се отбележи като новост документираното желание на лейтенант Страшимир Георгиев Асенов да стане слушател в Кронщат, открито в РГАВМФ от А. Мелникова и Ю. Мелников. То остава неудовлетворено поради началото на Балканската война, защото при създалия се дефицит в Българската армия и Флота на Негово Величество всеки лейтенант е нужен на бойното поле.

Посочените по-горе „Правила...“ от 1910 г., регламентиращи обучението на чужденците, се отнасят само за южнославянските държави. И ако Сърбия и Черна гора, като южнославянски държави, по никакъв начин не се възползват от услугите на ВШК, то е полезно да се отбележи, че една неславянска държава, а именно Кралство Гърция, изпраща двама свои стипендианти за обучение съответно за: *офицер водолаз и лекар за осигуряване на водолазните спускания*. В това отношение ръководството на флота на южната ни съседка се оказва по-прозорливо, поради което в началото на миналия век по-комплексно усвоява предлаганите образователни услуги в Кронщатската водолазна школа. За съжаление, в този период българският Флот на Негово Величество така и не успява да се сдобие с лекар със сертификат за медицинско осигуряване на водолази. Причините за това трябва да търсим в настъпилото радикално съкращение на бюджета на Флота на

Негово Величество след 1908 г. в резултат на политиката, водена от министър-председателя професор Александър Малинов.

В хода на изследването авторите на книгата правилно оценяват значението на задграничната следа в историята на ВШК за балканската морска история и през 2018 г. правят кратко научно съобщение в българския периодичен печат (Melnikova & Melnikov, 2018), т.е. година преди обнародването на монографията. Фактически посоченото съобщение трасира етап от изследванията, намерили обобщението си в монографията.

Колкото до самите изследвания, то е очевидно, че авторите на книгата фокусират вниманието си върху фондовете на Руския държавен архив на Военноморския флот (Российский государственный архив Военно-морского флота, съкр. РГАВМФ). Биографичните данни са взети от персоналния фонд „М. К. фон Шулц“. Използвани са също така многочислени формални документи, свързани с дейността на неговата работилница, отчетите на водолазните партии, поръчките на Морското ведомство на Руската империя на водолазно снаряжение, вахтени дневници. Архивните сведения са допълнени с публикации от вестниците „Кронштадтский вестник“, „Котлин“ и „Крымский вестник“ от края на XIX и началото на XX век от фондовете на Руската национална библиотека (Российская национальная библиотека – Санкт-Петербург), както и от Кронщатската районна библиотека (Кронштадтская районная библиотека). Книгата е богато илюстрирана с фотографии от Централния държавен архив за кинофотофонодокументи (Центральный государственный архив кинофотофонодокументов) и Градския музей на Хелзинки – Финландия (Helsinki City Museum), Централния военноморски музей (Санкт Петербург), значителна част от които се обнародват за пръв път.

Научен редактор на книгата е директорът на РГАВМФ – професор доктор на историческите науки В. Г. Смирнов. Струва си да се отбележи работата на рецензентите – докторите А. Ю. Емелин (от РГАВМФ) и П. А. Боровиков.

Монографията е предназначена за всички познавачи на морската история и може да бъде полезна за изследователите на историята на флота и водолазното дело в Русия и Гърция. И не на последно място – тя несъмнено може и трябва да бъде извор за българската военноморска история.

БЕЛЕЖКИ

1. Правила приёма подданных южно-славянских государств в русские военнoучебные заведения с объяснительной запиской и предложениями: Выработаны особым совещанием под председательством Якубовского. С-Пб., 1910.
2. ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 2, л. 431г.
3. ДВИА, ф. 1027, оп. 1, а.е. 5, л. 186г.

ЛИТЕРАТУРА

- Мельникова, А. Ю. Мельников, Ю. А. (2018). Обучение офицеров болгарского военно-морского флота в Кронштадтской водолазной школе. *Bulgarian Historical Review*. Т. 46, № 3 – 4, с. 233 – 237.
- Партала, М. А. (2007). „Сигнальная книга“ с турецкого крейсера „Меджидие“ (Малоизвестный ремейк „магдебургской“ истории). *Защита информации. INSIDE.*, № 5, с. 91 – 96.
- Танчев, И. (2008). *Българи в чуждестранни военнотрудови заведения (1878 – 1912)*. София: ИК „Гутенберг“.
- Танчев, И. (2013). Русията принос в подготовката на българска интелигенция с висше и професионално образование (1878 – 1912). *Известия на Държавните архиви*. № 105, с. 35 – 37.

REFERENCES

- Melinikova, A. Y., Melnikov, Y. A. (2018). Training Officers of the Bulgarian Navy in the Kronstadt Diving School. *Bulgarian Historical Review*. Vol. 46, Iss. 3 – 4, pp. 233 – 237 [in Russian].
- Partala, M. A. (2007). The Signal Book from the Turkish cruiser Medjidie (Little-known remake of the Magdeburg story). *Zashchita informatsii. INSIDE*. Iss. 5, pp. 91 – 96 [in Russian].
- Tanchev, I. (2008). *Bulgarians in foreign military Academies [Balgari v chuzhdestranni voennouchebni zavedeniya (1878 – 1912)]*. Sofia: Gutenberg Books, [in Bulgarian].
- Tanchev, I. (2013). The Russian Contribution to the Preparation of the Bulgarian Intelligentsia with Higher and Professional Education (1878 – 1912) [Ruskiyat prinos v podgotovkata na bulgarska intelligentsiya s visshe i profesionalno obrazovanie (1878 – 1912)]. *Izvestiya na Dürzhavnite arkhivi*. Iss. 105, pp. 35 – 37 [in Bulgarian].

THE BIOGRAPHY OF MAX VON SCHULZ, A RUSSIAN OFFICER AND INVENTOR, AS A SOURCE OF BULGARIAN NAVAL HISTORY

Melinikova, A. Y., Melnikov, Y. A. (2019). *Decompression memory. Historical sketch of the head of the Kronstadt diving school M. K. von Schulze, 1870 – 1917*. Sankt-Peterburg: Dmitrij Bulanin, [in Russian].

✉ **Dr. Asen Kozhukharov, Assoc. Prof.**
Nikola Vaptsarov Naval Academy
Varna, Bulgaria
E-mail: robert77@naval-acad.bg